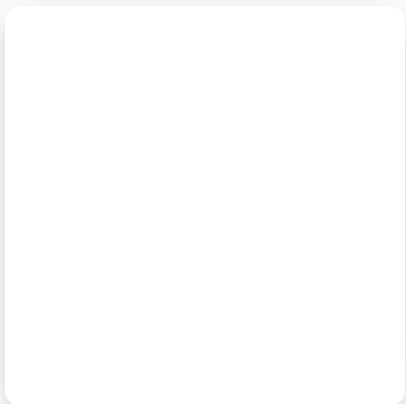

Nauczyciel zła? Relacja z debaty wokół książki Leo Straussa „O Machiavellim”

W piątek, 17 grudnia odbyło się spotkanie online poświęcone wydanej niedawno nakładem Teologii Politycznej książce Leo Strauss'a „O Machiavellim”, w której wielki XX-wieczny filozof podjął próbe fundamentalnej interpretacji dorobku pierwszego nowożytnego myśliciela politycznego.

W dyskusji udział wzięli: Agnieszka Nogal, filozofka związana z Zakładem Filozofii Polityki Uniwersytetu Warszawskiego i Piotr Nowak, zastępca redaktora naczelnego kwartalnika „Kronos”. Rozmowę moderował Tomasz Herbich z Teologii Politycznej. Spotkanie mogło się odbyć dzięki dofinansowaniu przez Ministerstwo Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu w ramach programu „Promocja czytelnictwa”. Transmisję w serwisie Youtube zapewnił portal Blogpress.

„O Machiavellim”. Rozmowa w

· Podcasty Teologii Politycznej

Książka Leo Straussa dostępna jest w naszej księgarni

Dyskusję rozpoczęło pytanie o tradycyjną interpretację myśli Machiavellego – zgodnie z którą uwolnił on myśl polityczną od wymogów klasycznej etyki – i to, w jakim stopniu niemiecki filozof się z nią zgadzał. Jak zauważył Piotr Nowak, pierwsze zdania z książki Leo Straussa, jednoznacznie wskazują na to, że autor sympatyzował z utrwalonym pojmowaniem dorobku autora „Księcia”, jako „nauczyciela zła”. Zgodnie z nim, na gruncie myśli Machiavellego człowiek nie ma stabilnej natury moralnej – złej lub dobrej – ani nie podlega żadnym, transcendentnym wobec niego zasadom. Ich miejsce zajmuje indywidualny czyn władcy, który w działaniu wykuwa otaczającą go, plastyczną rzeczywistość. W tej narracji polityka jest roztropnym gospodarowaniem cnotą i występkiem, dla którego nie istnieją żadne zewnętrzne normy. Jak wskazał prof. Nowak włoski myśliciel w pewien sposób wymyślił nowoczesny świat, w którym różnica między dobrem a złem jest traktowana jako wyniki niejawnej, zakulisowej politycznej gry.

Kolejnym aktem dyskusji było zagadnienie wyjątkowości Strausowskiej interpretacji Machiavellego, w kontekście jego przywiązania do klasycznej wykładni autora „Księcia”. Według Agnieszki Nogał Strauss, choć przyznaje się do hermeneutyki „nauczyciela zła”, to jednocześnie momentami „kroi Machiavellego” – dostosowuje jego myśl do założeń własnego projektu filozoficznego i oczyszcza z niektórych moralnych zarzutów. Jednym z takich zabiegów ma być obecna w książce Straussa gloryfikacja rzymskiej arystokracji, w którą rzekomo Machiavelli chciał przekształcić florencki „motłoch”. Zgodnie z interpretacją prof. Nogał, jest to

niezgodne z prawdziwą naturą nauczania „Księcia”, w którym to właśnie niewykształcone masy mają stanowić podstawę despotycznej władzy Księcia, zaś dumna i odważna arystokracja na wzór rzymski stanowią dla niego zagrożenie. W tym świetle Machiavelli jest ideologiem rodu Medyceuszy, którzy zbudowali swoją potęgę na zakulisowych, nie zawsze uczciwych grach politycznych.

*Według Machiavellego cała
ludzka historia daje się
sprowadzić do zmagania
ludzkiej siły-cnoty z
kapryśnym i destruktywnym
losem*

W następnej części debaty Tomasz Herbich zapytał o to, czy można traktować Machiavellego jako pierwszego nowoczesnego filozofa, który zamknął filozofię

polityczną w obszarze immanencji, a tym samym zamienił – stosując platońską metaforykę – jaskinię, świat cieni na obcowanie z źródłowymi ideami. Jak wskazał Piotr Nowak, nie ma wątpliwości co do tego, że w „Księciu” wyrachowana *praxis* staje w miejscu refleksji nad filozoficznymi podstawami życia politycznego. Nie zmienia to jednak faktu, że Machiavelli był pilnym czytelnikiem klasycznych myślicieli politycznych, poszukiwał prawidłowości w ludzkich zachowaniach i tropił źródło zła, przed którym – paradoksalnie – chciał nas uchronić, co w pewnym sensie czyni go myślicielem konserwatywnym. Zauważył on, że w ludzkich zachowaniach, mimo płynności, istnieje pewna regularność, przede wszystkim w naszym grawitowaniu ku złu. Jednocześnie „Książę” jest radykalnym zerwaniem z myśleniem o człowieku i dziejach w kategoriach chrześcijańskich. Kluczowymi kategoriami jego myślenia stają się pojęcia cnoty i losu. Obie idee pojmował Machiavelli w sposób nieklasyczny: los jako bezładną,

chaotyczną siłę natury, która nie uznaje żadnego ludzkiego porządku, zaś *virtus* jako „cnotę Cezara”, która nie ma nic wspólnego z powściągliwością – jest zdolnością do podejmowania skutecznych działań w obszarze polityki, które przeciwstawiają się bezwładowi losu. Według Machiavellego cała ludzka historia daje się sprowadzić do zmagania ludzkiej siły-cnoty z kapryśnym i destruktywnym losem.

W dalszej części spotkania naświetlona została kwestia nieoczywistej przynależności Machiavellego do nurtu tradycji republikańskiej. Jak zaznaczyła Agnieszka Nogal dzieło „Książę” zostało napisane przeciwko Girolamo Savonaroli, florenckiemu reformatorowi politycznemu, który na gruncie chrześcijaństwa wznosił hasła republikańskie, mające dowartościować radę miejską w jej konflikcie z Medyceuszami. Republikański model wolności – ideał arystokraty, który może oddawać się kultywowaniu cnoty, dzięki pracującej na niego własności – stoi w opozycji do wolności Księcia, który dążył do kumulacji dóbr, odbierania przywilejów arystokracji i manipulowania pozbawionym własności i cnót ludem. Strauss, przypisujący Machiavellemu nieroztropność w kwestiach takich jak niezrozumienie militarnej roli kawalerii i akceptacji cesarskiego modelu zarządzania ziemią, w istocie nie pojmował, że postawa włoskiego myśliciela wynikała z despotycznej niechęci do instytucji chroniących arystokrację. Machiaweliczny centralizm stoi więc w jawnej opozycji do klasycznego republikanizmu.

Jak zaznaczył Tomasz Herbich, Strauss poświęca wiele miejsca zagadnieniu stosunku Machiavellego do tradycji religijnej. Czy autor „Księcia” był jednoznacznie krytyczny wobec chrześcijaństwa? Zgodnie z interpretacją Piotra Nowaka Machiavelli spoglądał na religię zgodnie z duchem renesansu, czyli w znacznej mierze metaforycznie i

Książę miał działać szybko i skutecznie, nie dopuszczając do siebie pobudek związanych ze zmysłem sprawiedliwości i uczuciami religijnymi

instrumentalnie.
Według politycznych ideałów „Księcia” powierzchowna religijność władcy miała być gwarantem jego sukcesu:
zestawienie politycznej

skuteczności z wizerunkiem „bożego pomazańca” cementowało lojalność i oddanie poddanych – co nie miało wpływu na serce etyki makiawelicznej, zgodnie z którą Książę miał działać przede wszystkim szybko i skutecznie, nie dopuszczając do siebie pobudek związanych ze zmysłem sprawiedliwości i uczuciami religijnymi.

Ostatnim akordem wieczoru było pytanie: po co Straussowi Machiavelli? Jaką odegrał rolę w jego badaniach naukowych? Rozmówcy zgodzili się, że Strauss przede wszystkim wpisywał autora „Księcia” we własny projekt filozoficzny: sam był osobą niereligijną, uznawał, że wiara jest dużym zagrożeniem dla autonomii filozofii i w pewnym sensie podziwiał odwagę włoskiego myśliciela w proklamowaniu końca dominacji etyki chrześcijańskiej. Jak zaznaczyła prof. Nogal, Strauss preparował z dorobku Machiavellego elementy krytyczne wobec religii i nadawał im większe znaczenie, niż miały pierwotnie. W swojej ocenie chrześcijaństwa włoski filozof był swoistym proto-teologiem-politycznym: postulował podporządkowanie religii interesom Księcia i był obojętny wobec zagadnień metafizyki. Jednak Strauss, dokumentując dorobek intelektualny Machiavellego, popełnił zasadniczy błąd: utożsamił chrześcijaństwo z siłą, która osłabiła etos i dumę republikanizmu i jednocześnie sprzyjała postawom bezrefleksyjnego posłuszeństwa

władzy. Pomiął tym samym oczywiste historyczne fakty – jak choćby ukształtowanie przez chrześcijaństwo etosu rycerskiego i jego koncepcję prawa naturalnego, które ze swej istoty uderzały w despotyzm.

Karol Grabias

Książka Leo Straussa dostępna jest w naszej księgarni

---

*Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa
Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury*

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Dofinansowano
ze środków Ministra
Kultury i Dziedzictwa
Narodowego

Fot. Jacek Łagowski